

חיים אבני. טמאים: סחר בנשים בארגנטינה ובישראל. תל אביב: ידיעות
אחרונות. 2009. 303 עמודים

תמי רזי*

בפרק החמישי בספרו של חיים אבני המוקדש לטמאים מצוטטת כתובת בעברית, אחת מני רבות, ממצבה בבית הקברות של הטמאים בעיר אבו'נדה שבארגנטינה. וכך כתוב בה: "שלום לכם שוכני רובי [כך במקור – ת"ר] אדמה / לא תיכלמו מאיש שבא אצלכם / לנו מיטיב היה, עם עניים ונכאי רוח / הלך בתום דרך" (עמ' 87). הבקשה, ואולי אף התחינה, המופנית אל שוכני העפר שלא להיכלם מפני הדייר החדש, מסגירה בושה לא אופיינית. כפי שמציין אבני, העדויות העולות מהכתובות החרוטות על המצבות של היהודים שסחרו בנשים וסרסרו בגופן – אלה שהקהילה היהודית בארגנטינה כינתה "טמאים" – מעידות שראו עצמם כיהודים כשרים חרף עיסוקם הנלוו. משום כך גם שאפו להשתלב בחיי הקהילה היהודית שהתרכזה בבואנוס איירס, לתרום מממונם ולהיות שותפים פעילים בחיי התרבות הענפים שלה. הזונות, קורבנותיהן של אותם היהודים, נקברו לעתים רחוקות בלבד בבית הקברות של הטמאים, ולמעט מצבות אחדות לזכרן, כגון זו שהעמידה לזכר א"א "חברתה הבלתי נשכחת בתי" (עמ' 84), רובן לא הובאו כנראה לקבר ישראל, שכן בשל עיסוקן הטמא לא נמצא בית קברות יהודי שהיה מוכן להעניק להן מנוחת עולמים בין רגביו. ספרו של חיים אבני משופע בהתייחסות אל בתי הקברות, אל הכתובות שעל המצבות ואל פנקסי הנפטרים של יהודי ארגנטינה בשישים שנות הזנות החוקית והממוסדת שבין 1875 ל-1935, והוא מתמקד בבואנוס איירס, בירתה הפדרלית של הרפובליקה מ-1880 ובירת הזנות והסחר בנשים במדינה. המחבר מציין את ביקורו באמצע שנות השישים בבית הקברות של הטמאים ואת ביקורו בארכיון של הארגון היהודי "עזרת נשים", שלחם בסוחרי הנשים ובסרסורים, כראשית מחקרו הענף וארוך השנים על זנות וסחר בנשים בארגנטינה. ואכן, המאבק של הקהילה היהודית בסוחרי הנשים ובסרסורים היהודים באמצעים היחידים שעמדו לרשותה – חרם חברתי פנימי בכל הקשור בשירותי דת ובשירותי קבורה שנועד להוציאם אל מחוץ לגדר, ופעילות של הארגון "עזרת נשים" להצלת הנשים מידיהם – הותירו שפע של מקורות המתעדים את המאבק בזנות, וכן עדויות חומריות לקיומן של קהילות כשרות וטמאות בבואנוס איירס, על בתי הכנסת ובתי הקברות הנפרדים שלהן.

בצד מקורות אלה, ריבוי התקנות והחוקים להסדרת הזנות ולמיסודה והדיונים שנלוו אליהם, חקירות משטרתיות, קטעי עיתונות, ואף מכתבים של נשים יהודיות שעסקו בזנות – דוגמת צרור מכתביה של זונה יהודייה שנשתמרו משום ששימשו ראיה במשפט שנוהל נגד בעלה שהואשם בהדחתה לזנות – החושפים קול נדיר של הנשים עצמן, כל אלה מאפשרים למחבר ליצור פסיפס מרתק המתעד ומפרש את הסחר בנשים יהודיות, את הזנות היהודית בבואנוס איירס ואת יחסה של הקהילה היהודית אל כתם הטומאה שדבק בה וביהדות ארגנטינה כולה, שזוהתה עם הסחר בנשים; שכן, "כל היהודים יוצאי פולניה וגליציה, שהיו

* המחלקה לב"א כללי והמחלקה לתקשורת, מכללת ספיר

הראשונים להגיע לארגנטינה, עוסקים כמעט כולם בבית בוש" (עמ' 118), כדברי שמש בבית הכנסת בשלהי המאה ה-19.

אל קורותיהם של הזנות ושל הסחר בנשים יהודיות בארגנטינה בין שלהי המאה ה-19 לאמצע שנות השלושים של המאה העשרים, התופסים כשני שלישים מהספר, צירף המחבר דיון בזנות ובסחר בנשים בארץ ישראל בשלהי התקופה העות'מאנית, בתקופת המנדט הבריטי ואחרי קום המדינה, עד ראשית המאה ה-21. ההצדקה לחיבור בין שתי הזירות הגיאוגרפיות השונות כל כך טמונה בהשוואה המתבקשת לכאורה בין שני ריכוזים יהודיים גדולים, שבהם התקיימו במקביל עד קום המדינה שתי חברות יהודיות שהיו מאורגנות על בסיס וולונטרי, התפתחו בקצב מואץ בשל גלי ההגירה ממזרח אירופה בעיקר, והתמודדו עם תופעה נרחבת של זנות. ההצדקה לעיסוק בזנות בתקופת המדינה, ובעיקר משנות התשעים של המאה העשרים, עם הפיכתה של ישראל יעד מרכזי לסחר בנשים, נובעת מהדמיון בין הסחר המשגשג בנשים יהודיות ממזרח אירופה למטרות זנות בארגנטינה, ובין ישראל של היום, שבה משגשג ענף זה כשבמרכזו שוב נשים ממזרח אירופה, וליתר דיוק מכרית המועצות לשעבר, אף שבמקרה זה אין מדובר בנשים יהודיות.

עם זאת, ההבדלים הרבים בין שתי הזירות והתקופות, הבדלים שהמחבר עצמו מקפיד על פי רוב לעמוד עליהם, מקשים על יצירתו של מחקר אינטגרטיבי, והניסיון לשלבם נדמה מלאכותי משהו. הנסיבות הייחודיות של מיסוד הזנות בארגנטינה משלהי המאה ה-19 ועד אמצע שנות השלושים של המאה העשרים, והשפעותיה על המהגרים היהודים ממזרח אירופה, שונות בתכלית מהנסיבות שבהן נוצרה הזנות בחברה היהודית בארץ ישראל בתקופה המקבילה, ובוודאי בשנים שלאחר הקמת המדינה. אמנם נמצאו עדויות לכך שגם ביפו, בהיותה עיר נמל, רחשה פעילות מסוימת של סחר בנשים עד מלחמת העולם הראשונה, אך זו לא דמתה כלל בהיקפה, ואף לא בשיטות הפעולה שלה, לרשת הענפה של מתווכים, סוחרים וסרסורים יהודים שנפרשה בין העיירות של מזרח אירופה ובין ארגנטינה ומדינות רבות נוספות שהיו יעד לייבוא של נשים למטרות זנות. לאחר פרוץ מלחמת העולם הראשונה ובימי המנדט הבריטי לא נמצאו כמעט עדויות לסחר בנשים בארץ ישראל, והזנות ששגשה בתל אביב, ביפו ובחיפה הייתה תולדה של השילוב בין מאפיינים של חברת הגירה ענייה, אי יציבות כלכלית וחברתית, מעמדן הנחות של נשים בחברת היישוב והנוכחות של חיילים, בייחוד בשנות מלחמת העולם השנייה, נסיבות שונות לחלוטין מאלה שהובילו לפריחת הזנות והסחר בנשים בארגנטינה.

גם מבחינת עושר המקורות והדיון הדקדקני בהם, המאפשרים למחבר לפרוש תמונה מורכבת ורבת פנים של מכלול הגורמים הכלכליים, התרבותיים והחברתיים שעיצבו את מאפייניהם של הזנות ושל הסחר בנשים בחברה היהודית בארגנטינה, נדמה שהחלק העוסק בזנות ובסחר בנשים בהקשר המקומי אינו משתלב באופן משכנע בתנופה המחקרית המאפיינת את העיסוק בארגנטינה. כדי לשרטט את הדיוקן של הזנות היהודית בפלשת'ינה ואת הזנות והסחר בנשים במדינת ישראל נשען המחבר בעיקר על מחקרים שנעשו בנושאים אלה, ואילו המקורות הראשוניים תופסים נתח משני בלבד ואינם מגוונים דיים, בפרט בהשוואה לסוג המקורות שנעשה בהם שימוש בחלק המוקדש לדיון בארגנטינה.

עם זאת, המבט הפנורמי שמספק הספר על שלל התנאים – ההיסטוריים והעכשוויים – בשני הקשרים שונים, תנאים המאפשרים את קיומם של סחר בנשים ושל זנות בעידן

המודרני, תורם להבנה מורכבת של תופעות אלה. כך, הדיון ב"סחר הלבן" – כפי שכונה הסחר בנשים במאה ה-19 כדי לסמן את השערורייה המוסרית הטמונה בהפיכתן של נשים לבנות לסחורה ולשפחות מין לעומת העבדות השחורה – חושף את ההשלכות המגדריות והמיניות של תהליכי הגלובליזציה ההולכים ומתפשטים. גם הממדים הכלכליים והפוליטיים של הזנות ושל הסחר בנשים זוכים במחקר זה להארה חשובה המסייעת לפרש את התנאים המטריאליים המנציחים תופעות אלה, חרף המוסרנות הדתית והציבורית, בעבר ובהווה. למשל, אבני מגלה ש-25% מרווחיה של ארגנטינה בשנות העשרים של המאה העשרים הגיעו ממיסוי של בתי הבושת. כמו כן, הוא מביא תיאורים מפורטים של עוצמתם הכלכלית של הטמאים ושל האפשרויות הכלכליות שהיו טמונות בעיסוק בזנות לנשים הן בארגנטינה והן בארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי.

בעולם שבו סחר בבני אדם בכלל וסחר בנשים למטרות זנות בפרט הוא עסק עולמי משגשג, שמתחרים לו רק הסחר בסמים והסחר בנשק, ושמדי שנה כשמונה מאות אלף בני אדם משמשים במסגרתו כמטבע עובר לסוחר, למחקרים דוגמת ספרו של אבני תרומה חשובה למאבק הסיזיפי למען מיגורן של תופעות אלה.

סראב אבורביעה-קוידר. מודרות ואהובות: סיפוריהן של נשים בדוויות
משכילות. ירושלים: מאגנס. 2008. 131 עמודים

ליליאן אבו־טביך*

לא קל לנשים ערביות לספר בפומבי ובגילוי לב על כך שלא פשוט להיות אישה בקהילתן, כפי שעושה סראב אבורביעה-קוידר בפתח הדברים של ספרה מודרות ואהובות: סיפוריהן של נשים בדוויות משכילות. למסקנה זו הגיעה המחברת לאחר שחוותה בעצמה את הכאב שבאכיפת רצון הקולקטיב על רצון הפרט כשכוחות גבריים ושכטיים מנעו ממנה לבחור את בן זוגה וביקשו לקבוע את גורלה (עמ' י).

ספר חלוצי זה מבוסס על ראיונות עומק שבהם פרשו 17 נשים – הבדוויות הראשונות שרכשו השכלה גבוהה – את החוויות המקצועיות והאישיות שחוו לאחר סיום לימודי התואר הראשון. את הפרק הראשון מייחדת אבורביעה-קוידר לתיאור מקומה של האישה הבדווית בישראל. דרך סיפורה של נור היא מתארת את ההדרה ואת המאבקים שניהלו הנשים הבדוויות כסטודנטיות ראשונות, כנשות מקצוע ראשונות וכנשים שמבקשות להתאהב ולבחור את בני זוגן. במסגרת הניתוח מציגה המחברת את תרומתה של ההשכלה לשילוב נשים בתעסוקה ולהגדלת הנראות שלהן במרחב הציבורי, וכן את הצלחתן להפוך את ההשכלה לנורמה בקרב נשים מקהילתן. בד בבד היא חושפת גם את מוגבלות כוחן בתחום הזוגי והרגשי.

העוצמה המשתקפת בסיפוריהן של נשים אלו מקבלת משנה תוקף מעצם היותן הראשונות מבנות הקהילה שהצטרפו למסגרות אקדמיות ולאחר מכן לשוק העבודה. מאפיין זה של ראשוניות מפגיש אותן עם אתגרים חדשים ובעיקר מאלץ אותן להתוות אסטרטגיות של התמודדות בהיעדר מודלים של נשים שאפשר ללכת בדרכן. ראשוניות זו מטילה אפוא את כובד משקלה בהתנהלותן מול משפחותיהן וקהילתן בשל הידיעה שאין מדובר בהתמודדות פרטית בלבד אלא גם קולקטיבית. מכאן הן בוחרות לקבל על עצמן את מלוא האחריות והמחויבות כלפי נשים אחרות בקהילה ובוחרות בדרכי התנהלות שיקלו על נשים אחרות בדרכן ללימודים גבוהים. לדברי נור: "הרגשתי שהעתידי של האישה הבדווית מונח כולו על גבי, אני הראשונה שיוצאת מהשבט, הייתי חייבת להיות דוגמה למופת. האחריות שלי כלפי החברה, כלפי האישה וגם כלפי הורי" (עמ' 6).

בפרק השני כותבת אבורביעה-קוידר כי בהיותה אישה בדווית החוקרת נשים בדוויות, היא רואה במחקרה שילוב בין המחקר הפמיניסטי למחקר הילידי. סיפור מאבקה האישי של המחברת, שהיה ידוע בקהילה, תרם לקרבה שנוצרה בינה ובין משתתפות המחקר ועודד נשים לספר את סיפורן. ואולם, אף שהרקע המגדרי והתרבותי המשותף לחוקרת ולמשתתפות סייע בהפקת מידע על חייהן, המחברת מודעת היטב להטיה שיכולה לנבוע ממצב זה ומסבירה שחוויותיה ועמדותיה, שהושפעו מחשיפתה לתרבות הישראלית והבדווית כאחת, אפשרו לה להיות צופה גם מבחוץ וגם מבפנים, וכך להבין את סיפורי חייהן של הנשים בלי להזדהות יתר על המידה עם נושא המחקר ומושא.

* המחלקה למדע המדינה והתוכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת טורונטו, קנדה